

Гурієвська В.М.,
кандидат наук з державного управління,
докторант, доцент кафедри парламентаризму
та політичного менеджменту НАДУ

Психологічний аналіз впливу минулого на розвиток системи державного управління

У статті здійснено теоретичний аналіз соціально-психологічних досліджень впливу минулого на розвиток системи державного управління.

Акцент зроблено на дослідженні прикладів заповітів минулих поколінь, що відтворюються в стереотипному мисленні, емоціях та почуттях, твердженнях, сценаріях поведінки та ідеології.

Зазначено, що аналіз несвідомих станів і впливів на систему державного управління розширює усвідомлення управлінського процесу та оптимізує державно-управлінську діяльність.

Ключові слова: соціально-психологічні дослідження, система державного управління, явища трансгенерації, стереотипні твердження, сценарії поведінки, державно-управлінська діяльність.

Гуриевская В.Н. Психологический анализ влияния прошлого на развитие системы государственного управления

В статье осуществлен теоретический анализ социально-психологических исследований влияния прошлого на развитие системы государственного управления.

Акцент сделан на исследовании примеров заветов прошлых поколений, которые воспроизводятся в стереотипном мышлении, эмоциях и чувствах, утверждениях, сценариях поведения и идеологии.

Указано, что анализ бессознательных состояний и воздействий на систему государственного управления расширяет осознание управленческого процесса и оптимизирует государственно-управленческую деятельность.

Ключевые слова: социально-психологические исследования, система государственного управления, явления трансгенерации, стереотипные утверждения, сценарии поведения, государственно-управленческая деятельность.

Guriiivska V.M. Psychological analysis of the influence of the past on the development of public administration

This article provides theoretical analysis of the social and psychological impact of the past on the development of public administration.

The emphasis is made on the study of examples of past generations messages which are reproduced in stereotype thinking, emotions and feelings, statements, scenarios of behavior and ideology.

It is pointed out that the analysis of unconscious states and influences on the system of public administration expands the awareness of management process and optimizes public management activities.

Key words: social and psychological studies, public administration, stereotype statements, behavior scenarios, public management activities.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими завданнями. Психологія управління накопичила достатньо матеріалу про розвиток живих систем. Ці знання набувають своєї актуальності в час, коли йде зміна старих форм і система державного управління потребує нових способів ефективної адаптації до змін та дієвих механізмів, які можуть вивести її на новий шлях розвитку. Важливим аспектом для системи державного управління в час перебудови та

формування нової моделі державної служби є увага до стереотипних сценаріїв, що передаються з минулого, та їх вплив на систему державного управління.

Крім того, суспільно-політична ситуація на українському просторі спричиняє швидку руйнацію старих механізмів влади і вимагає глибшого усвідомлення політичного процесу.

Для створення нових механізмів більш дієвого управлінського впливу необхідно звернути увагу на аналіз позасвідомих впливів, що часто є факторами, які сповільнюють зміни суспільних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея впливу минулого на розвиток людини і суспільства знайшла своє відображення в психологічних дослідженнях З.Фрейда. Учений стверджував, що “архаїчна спадковість людини не включає в себе виключно схильності, а несе також ідеативне відображення слідів у пам’яті, які залишені досвідом, що належить попереднім поколінням” [10].

Юнг доповнює роботи Фрейда дослідженнями явища синхронії і того, що він називає “колективним несвідомим”. Учений розглядає синхронію як явище, в якому подія у зовнішньому світі значущим чином збігається з психічним станом людини. Це повторювані переживання, що відображаються у випадках, які не підкоряються законам часу, простору і причинності.

За визначенням Юнга, це “працююче” в нас колективне несвідоме, передане суспільству від покоління до покоління, акумулює людський досвід. А пам’ять індивіда як “активний принцип спадковості складається із пам’яті предків, “невидимих батьків”, чия влада знову народжується разом з дитиною”. Останній, звісно ж, не знає про ці наслідки. Він лише тільки відчуває, що щось заважає вільному прояву його інстинктів; і він проектує цю внутрішню перепону спершу на батьків, а потім на суспільство [8, с. 17].

Тобто в контексті суспільно-політичного життя це означає, що дійсність формується під впливом минулих зразків.

Ця ідея досліджувалася вченими в різних галузях знань. Пол Девід назвав цей феномен як “залежність від раніше пройденого шляху”, або “ідея закону наїздженої колії” [2].

Роль минулого в суспільному сценарії з точки зору генеології досліджував Бусормені-Надь [16]. Науковець аналізував “вплив заповіту” попередніх поколінь на нинішні форми суспільної поведінки.

Дослідник зазначає, що ми продовжуємо ланцюжок поколінь і оплачуємо борги минулого, і так до тих пір, поки “трифельна дошка” не стане чистою. “Невидима лояльність” незалежно від нашого бажання, усвідомлення підштовхує нас до повторення приємного досвіду або травмуючих подій або навіть несправедливої чи трагічної смерті.

Учений вводить поняття трансгенерації – процесу, що бере свій початок в історії минулих поколінь та позначається на нинішніх процесах розвитку. Трансгенераційні явища можуть бути як усвідомленими (сценарії, звички, правила, традиції, ролі), так і неусвідомленими (таємниці, про які не згадують, або те, що намагаються приховати чи забути) [16].

Науковець звертає увагу на те, як означена проблема відтворюється в делегуванні старих форм управління та взаємодії, впливає на індивідуалізацію і відчуття сенсу життя особистості, досліджує механізми, які запускають процес

відтворення сценаріїв минулого, як наприклад виконання “заповітів” попередніх поколінь, і чи можуть вони бути виконаними взагалі, а також уникнення травмуючих чи емоційно складних тем чи проблем та значення реінтерпретації минулих подій для подолання залежності від деструктивних сценаріїв [12, с. 21].

Необхідною умовою для цього є краще розуміння повторень, що трапляються в життєвому сценарії, збігів обставин, “триангуляцій – коли комунікація відбувається не на пряму – безпосередньо, а через третіх осіб”.

У державному управлінні значення несвідомого впливу архетипічних сценаріїв досліджується вченим Е.Афонінім [1].

На функціонування досучасних соціальних правил у соціальному житті українського суспільства вказує О.Крисенко [5].

Вплив радянської культури на сучасність пострадянських суспільств досліджує Л.Лясота [6].

Роль архетипів як феномен української культури розглядає С.Кримський [4].

На актуальність цієї тематики вказує і українська дослідниця О.Донченко. Вчена вказує, що, незважаючи на те, що архетипи регулюють життя і діяльність людини, вони за умови їх дослідження та усвідомлення є структурними елементами цілісності соціуму [3, с. 35].

Продовжуючи науковий пошук вказаних авторів, у цьому дослідженні зосередимось на *невирішених частинах загальної проблеми, яким присвячується стаття*, та розв’язанні таких завдань: здійснити теоретичний аналіз соціально-психологічних досліджень впливу минулого на розвиток системи державного управління; дослідити, як приклади заповітів минулих поколінь відтворюються в стереотипному мисленні, емоціях і почуттях, твердженнях, сценаріях поведінки та ідеології; визначити найбільш типовий емоційний рівень функціонування системи державного управління.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Система державного управління, як і будь-яка жива соціальна система, розвивається за одними і тими самими принципами. Одним із таких принципів, досліджених системним підходом, є діалектичне протиріччя у прагненні до гомеостазу (стабільності) та розвитку. Коли ці два принципи перебувають у рівновазі, система підтримує необхідний баланс для свого виживання. Проте коли один із аспектів ігнорується або не задовольняється, баланс порушується, що призводить до стагнації, застою чи припинення існування системи.

Серед феноменів, що супроводжують стагнацію системи державного управління, є уникання називати та відкрито обговорювати проблеми, або ж їх замовчування, що зумовлюється твердженнями типу “мене все одно ніхто не буде слухати”, “моя думка нічого не варта”, “це нічого не змінить”.

Такі твердження не нові і є прикладом того, як заповіти минулих поколінь відтворюються в індивідуальному та суспільно-політичному житті. Вони настільки звичні, що виникають мимоволі, часто є неусвідомленими стереотипними проявами, що впливають на подальшу поведінку державного службовця. Так старі шаблони мислення через звичні формулювання як по містку мігрують із минулого в сьогодення і гальмують розвиток системи державного управління.

Психологічний аналіз розвитку суспільних систем, будь-то сім'я, спільнота чи система державного управління, звертає увагу на сценарії, які повторюються час від часу і зумовлюють суб'єктивне відчуття часу, за якого “нічого не змінюється” [2].

Із психологічної точки зору це призводить до того, що проблема “йде в тінь”, стає фоном для несприятливої атмосфери, що зумовлює депресивні стани та поглинає енергію системи державного управління.

Такі стани є показниками зміненого стану свідомості, за якого особистість перебуває в полоні власних почуттів, і навіть мимоволі сприяє цьому – включається механізм самонавіювання через твердження типу “нічого не можна змінити”.

Учені (З.Фрейд, К.Юнг, А.Мінделл) називають цей стан станом зміненої свідомості. Зокрема, А.Мінделл вказує на той факт, що багато ситуацій мають значний вплив на особистість, переполюючи її страхом, гнівом і іншими почуттями. Підвищеної дисципліни і більш суворого застосування правил ніколи не буде достатньо, щоб у цьому разі бути ефективним. За твердженням А.Мінделла, ефективність без розгляду змінених станів свідомості подібна уколу від грипу для людини в маніакальному або депресивному стані свідомості [7, с. 15].

Тож учений вказує на необхідність широкого дослідження й усвідомленої роботи з такими станами.

З точки зору системної психотерапії – мова і стереотипні твердження – можуть виступати триггером (спусковим гачком), що утримує зміни системи державного управління, консервує ситуацію, підштовхує поведінку згідно не із задовільним, а із стабільно-звичним контрольованим станом.

З погляду генеалогічної концепції системної теорії явище трансгенерації відтворюється у разі замовчування чи ігнорування деяких історичних фактів. Це призводить до того, що система не використовує будь-які події як важливий для її розвитку досвід і час від часу буде знову повертатися до проблемних ситуацій (А.Шутценбергер, Босормені-Надь, Б.Хелінгер, В.Сатір) [9; 12–14].

Тож наведені вище дослідження вчених вказують на те, що система державного управління у своєму розвитку менш вільна, ніж традиційно декларується.

Це підтверджують і слова відомого політика Є.Марчука: “Замість суверенної і незалежної, демократичної, соціальної і правової держави в Україні побудоване дивне й жорстоке суспільство, де офіційно виголошені слова мають протилежний зміст, а державні дії – протилежний результат. Творення такого суспільства супроводжується величезним і стрімким його просуванням у минуле”.

Ієрархічна побудова державного управління, яка передалася у спадок від радянських часів, зумовлює домінантне суспільство та появу співзалежних моделей поведінки. Співзалежність є сприятливим ґрунтом для прояву трансгенераційних передач, оскільки вони є сталими та мало підлягають змінам. Тож сама модель співзалежності у суспільних відносинах провокує появу явища трансгенерації. Психологічні дослідження вчених вказують на те, що чим більший рівень емоційної близькості та співзалежності, тим більше навантажена соціальна система трансгенераційними феноменами. Корупція, кумівство, “служіння” не державі, а владній особі – відтворюються у державному управлінні і поширюють своє панування в суспільстві.

Для подолання впливу минулого на розвиток системи державного управління необхідне усвідомлення тригерів (спускових гачків), які запускають емоційні стани, стереотипну поведінку та сприяють повторенню старих сценаріїв.

Таким чином, забезпечується гнучкість та підвищується адаптивність системи, коли вона не “зависає” в певних сценаріях, а раціонально їх використовує, послуговуючись кращим вибором.

Приклади заповітів минулих поколінь, що відтворюються у стереотипному мисленні, твердженнях, емоціях, почуттях, сценаріях поведінки та ідеології – тобто на всіх рівнях – від особистості до політики, наведені в таблиці нижче.

	Твердження, що запускають відтворення сценаріїв минулого	Переважаючі емоції, почуття	Сценарії минулих поколінь	Ідеологеми
1	- Мене все одно ніхто не буде слухати. - Моя думка нічого не варта. - Я нічого не можу змінити	почуття провини, апатія, сором	<ul style="list-style-type: none"> • Диктатура пролетаріату; • накази керівництва завжди виконуються без обговорення; • рішення приймаються одноголосно 	<ul style="list-style-type: none"> • Більшість завжди права. • Людина – гвинтик у системі. • Спершу подумай про інших, а потім – про себе
2	- Скажіть мені, що будувати, і я буду будувати. - Моя хата з краю, я нічого не знаю	apatія, страх	<ul style="list-style-type: none"> • Авторитарне управління; • патерналізм; • підкорення більшості; • одностайність рішень; • переслідування інакомислячих; • тільки одностороннє – згори донизу – спрямування команд за закритого характеру прийняття рішень 	<ul style="list-style-type: none"> • Влада – всесильна і непереможна
3	- Хто не з нами – той проти нас. - Ми повинні бути пильними. Вороги хочуть підірвати наше майбутнє	страх, горе, агресія, злість, провини	<ul style="list-style-type: none"> - Війна; - холодна війна; - конфлікт; - перерозподіл влади, ресурсів; - дискримінація; - геноцид; - формування зручного мислення; - масовий терор як засіб державного управління в СРСР; - пошук і знищення “ворогів народу”; - рецидиви колишніх радянських часів у різних 	<ul style="list-style-type: none"> - Ми наш, ми новий світ збудуємо. - Розрушимо старе і збудуємо нове. - Хто був ніким, той стане всім. - Вся влада робітникам і селянам. - Розділяй і володарюй

			галузях суспільного життя: командування економікою; - тотальний контроль над засобами масової комунікації через економічний шантаж і фізичне знищення опозиційних журналістів; - брутальний тиск на опозицію і розправа з нею через адміністративні важелі та силові й судові структури; - насаджування культу особи через підконтрольні електронні та друковані засоби масової інформації	
4	- Говорити і відстоювати національні інтереси – небезпечно. - У нас більше ста національностей, і всі ми – росіяни	страх, вина, сором	- Русифікація; - обмеження самостійності; - в Основному Законі держави закладена норма, за якою виправдовується відсутність державної ідеології: “жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов’язкова”; - нав’язування чужої антиукраїнської ідеології	- Росія під загрозою. - Росія є “обложеною фортецею”. - “Є недоліки у справі інтернаціонального виховання трудящих”
5	- Нам потрібна сильна влада	страх, вина, апатія	- Партійний диктат; - корупція; - офіційне закріплення повного всевладдя партійної номенклатури в усіх сферах життя суспільства; - консолідація влади (будівництво вертикалі влади) і концентрація фінансових ресурсів у руках влади (безпосередньо або через довірених осіб)	- Повинна бути єдина керівна і спрямовуюча сила суспільства, ядро політичної системи.
6	- Влада абсолютно байдужа до людей; - про людей ніхто не думає	апатія, вина, сором, бажання мати матеріальне за будь-яку ціну	- Уникання оплати податків; - різного виду оплат; - корупція на всіх рівнях; - адміністративні правопорушення; - посадове місце сприймається як особистий бізнес; - безвідповідальність за те, що відбувається	Життя стає кращим з кожним днем

Важливим аспектом проблеми, що прослідковується в поданій таблиці, є усвідомлення взаємозв'язку між емоційним станом та твердженнями, що його запускають, а також подальшого розгортання в сценаріях та ідеології.

Вплив відбувається як знизу вгору, так і згори донизу. Тобто індивідуальні твердження формують суспільну ідеологію. І, у свою чергу, політична ідеологія впливає на сценарії, емоційні стани індивіда. В таблиці приведені лише деякі приклади тверджень, що є деструктивними для розвитку як особистості, так і системи державного управління.

Тож у результаті можна зробити *висновок*, що структура системи державного управління є відображенням структури особистості, її суперего. Існує симбіоз між внутрішніми, психологічними силами і силами зовнішнього середовища та сценаріїв минулого, що передаються у спадок і відтворюються в сучасному через мову, стереотипну поведінку та суспільно-політичну ідеологію. Визначивши триггери (спускові крючки), що запускають процес трансгенерації (повторення деструктивних сценаріїв), до яких належать: певні зразки мислення, мови, емоції, почуття, сценарії та ідеологія, можна зробити висновок: якщо проблема запускається через перелічені феномени, то саме тут і слід шукати її рішення. Для цього необхідно змінити їх зміст. Це дослідження діагностує і емоційний рівень функціонування системи державного управління. Визначено, що найбільш типовим переважаючим рівнем є апатія, страх, вина. Такий емоційний рівень є найнижчим і загрозливим як для державних службовців, так і для системи державного управління. Для розв'язання означеної проблеми важливим є усвідомлення відповідальності за зміну емоційного рівня на більш продуктивний.

На це вказує і А.Мінделл: “поважаючи існуючі демократичні форми, необхідно додавати до них усвідомлення важливості почуттів і атмосфери в одномоментних взаємодіях і інституційних державно-управлінських практиках. Використання в державному управлінні лінійних, організаційних ритуалів, прав і справедливих процедур буде більш ефективним за умови вираження й оцінки тонких, невербальних переживань та враховування тенденцій, що виникають у процесі взаємодії” [7, с. 64].

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у ширшому дослідженні емоційного рівня функціонування системи державного управління. На часі є вироблення кількісних та якісних критеріїв і стандартів з урахуванням специфіки державно-управлінської діяльності. Це може бути предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. *Афонин Э. А.* Архетипика как новое научное направление междисциплинарных исследований проблем государственного управления / Э. А. Афонин, Е. В. Суший // Государственное управление в XXI веке: традиции и инновации. – М. : Изд-во МГУ, 2011. – Ч. 3. – С. 111–122.

2. *Гурієвська В. М.* Вплив заповіту минулих поколінь на формування суспільно-політичної дійсності / В. М. Гурієвська // Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 25 квіт. 2013 р. : у 2 т. – К. : НАДУ, 2013. – Т. 2. – С. 188–190.

3. *Донченко О.* Феноменологія архетипу і державне управління / О. Донченко // Публічне управління: теорія та практика. – Х., 2010. – № 3–4. – С. 33–37.

4. *Кримський С. Б.* Архетипи української культури / С. Б. Кримський // Феномен української культури: методологічні засади осмислення : зб. наук. пр. – К. : Фенікс, 1996. – С. 91–112.

5. *Крисенко О. В.* Вплив неформальних інститутів на український політичний процес / О. В. Крисенко // Стратег. пріоритети. – 2012. – № 4. – С. 58–62.
6. *Лясота А. Є.* Політичні традиції у забезпеченні динамічної рівноваги політичної системи : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Лясота Аліна Євгенівна. – Дніпропетровськ, 2005. – 220 с.
7. *Минделл А.* Процессуально-ориентированная работа с конфликтами: глубинная демократия открытых форумов: практические шаги к предотвращению и разрешению конфликтов в семье, на рабочем месте и в мире / Арнольд Минделл. – М. : Беловодье, 2011. – 256 с.
8. *Одайник В.* Психология политики: политические и социальные идеи Карла Густава Юнга / В. Одайник. – СПб. : Издат. группа “Азбука-классика”, 2010. – 256 с.
9. Теория семейных систем Мюррея Боуэна. Основные понятия, методы и клиническая практика / под ред. К. Бейкер, А. Я. Варги. – М. : Когито-Центр, 2005. – 496 с.
10. *Фрейд З.* Психология масс и анализ человеческого “Я” / З. Фрейд. – СПб. : Издат. группа “Азбука-Алтикус”, 2013. – 192 с.
11. *Фрейд З.* Психоаналитические этюды / З. Фрейд ; сост. Д. И. Донского, В. Ф. Круглянского. – М. : ООО “Попурри”, 1998. – 608 с.
12. *Фон Шліппе А.* Системна психотерапія та консультування / А. Фон Шліппе, Й. Швайцер. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. – 320 с.
13. *Хеллінгер Б.* Порядки любви: разрешение семейно-системных конфликтов и противоречий / Берг Хеллингер. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2003. – 400 с.
14. *Шутценбергер А. А.* Синдром предков. Трансгенерационные связи, семейные тайны, синдром годовщины, передача травм и практическое использование геносоциогаммы / А. А. Шутценбергер. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2005. – 240 с.
15. *Юнг К. Г.* Аналитическая психология / К. Г. Юнг. – СПб., 1994. – 132 с.
16. *Boszormenyi-Nagy I.* Invisible loyalties / I. Boszormenyi-Nagy, G. V. Spark. – N.Y. : Harper & Row, 1973.